

ЕКОНОМСКО ВОЈУВАЊЕ И НЕГОВИТЕ АЛАТКИ

д-р Стојанче МАСЕВСКИ
Министерство за одбрана
e-mail: stole_k2@hotmail.com

Апстракт

Современиот свет и државите во него во последните дваесетина години влегоа во една нова фаза во којашто меѓународната политика и националната безбедност инклинираат сè повеќе околу економските интереси. Обликувањето на светската сцена и клучните прашања кои произлегуваат од неа ќе бидат препуштени сè повеќе и повеќе на економијата.

Сè повеќе земји почнаа да сфаќаат дека економската стабилност и нејзиниот развој, заедно со конкурентноста на глобалниот пазар и подобрувањето на животниот стандард, станаа клучни за национална безбедност.

Владите зголемено користат (гео)економски алатки за да се стекнат со економски и стратегиски предности. Санкции, ембарга, блокади, тарифи, трговски договори, странските инвестиции, контрола на увозот, ограничувањата се едни од најчестите геоекономски алатки за постигнување на целите на државите.

Економското војување се користи и во периоди на мир и за време на војна против земји со намера да се ослаби нивната економија и со тоа да се намалат нивните политички и воени моќи, но и да се влијае на определена држава да го смени своето однесување.

Клучни зборови: војување, алатки, економија, интереси

ECONOMIC WARFARE AND ITS TOOLS

Stojanche MASEVSKI

PhD, Employee in the Ministry of Defense

e-mail: stole_k2@hotmail.com

Abstract

In the last twenty years, the modern world and the countries in it have entered a new phase in which international politics and national security tend more and more towards economic interests. More and more, it will be up to the economy to shape the world stage and the big issues that come up from it.

More and more countries have begun to realize that economic stability and its development, along with competitiveness in the global market and improving living standards, have become crucial to national security.

Governments are increasingly using (geo)economic tools to gain economic and strategic advantages. Sanctions, embargoes, blockades, tariffs, trade agreements, foreign investment, import controls, restrictions are some of the most common geoeconomic tools for achieving the goals of states. Economic warfare is applied in both periods of peace and war against countries to weaken their economy and thereby reduce their political and military powers and or to influence a given state to change its behaviour.

Key words: *warfare, tools, economics, interests*

Вовед

Глобалниот економски пејзаж претрпува значајни промени, при што земји како Русија, Индија и Кина трасираат нови патеки со намалување на нивната зависност од американскиот долар и зголемување на инвестициите во локални валути и дигитални технологии. Оваа промена означува пошироко оддалечување од традиционалниот економски поредок, преобликувајќи ја меѓународната трговија и економските односи (Bastanifar et al., 2025: 1-10). Сведоци сме на голема трансформација на меѓународниот политички и економски поредок со слабеење на американската хегемонија, појава на нови сили во Азија и нови војни, како што е нападот на Русија врз Украина (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Согласно со ставовите на Неделцу, концептот на економија базирана на знаење ги надополнува овие нови трендови во прикажувањето на социоекономските промени кои се склони да влијаат на начинот на кој ги перципираме меѓународните актери во глобализираната светска економија. Понатаму, растечкото влијание на наднационалните и поднационалните тела врз глобалните прашања, заедно со меѓусебната поврзаност на современиот свет, особено во финансиските сфери, поттикнува зголемен интерес за геоекономијата. Овој тренд означува премин од фокус на политиката кон перспектива поцентрична за економијата (Nedelcu, 2024: 1979-1988).

Земјите можат да користат широк спектар на алатки за економска политика за да ги унапредат своите геополитички цели. Додека некои од овие инструменти се отворено етикетирани и широко се сметаат за геополитички, врската со геополитичките цели е помалку очигледна за другите. (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Економска војна

Односот помеѓу економската моќ и надворешната политика функционира преку сложени повратни јамки и повеќеслојни механизми на интеракција, наместо преку едноставен причинско-последичен синџир. Од една страна, силните економски темели им обезбедуваат на државите предности во преговарањето во меѓународните преговори, додека од друга страна, економските ранливости и односите на зависност создаваат структурни ограничувања што ја ограничуваат автономијата на надворешната политика. Оваа двојна динамика открива структурна реалност што создава и можности и ограничувања. Економската моќ функционира не само преку директен капацитет на принуда, туку и преку индиректно влијание и привлечност. Дилемата на Германија, создадена од нејзината зависност од рускиот природен гас во проектот „Северен тек“, зависноста на Јапонија од Кина за ретки елементи и нејзиното влијание врз безбедносните политики, како и капацитетот за регионално влијание што го добиваат земјите извознички на нафта од Заливот преку приходите од енергија се конкретни примери за оваа сложена мрежа на односи. Овие примери покажуваат дека економската моќ не е само ресурс, туку мултидимензионален феномен со капацитет за трансформација и влијание. Особено во периодот по 2022 година, воениот капацитет на Русија беше ограничен од санкциите применети врз Москва, процесот на преговори за нуклеарната програма на Иран беше под влијание на падот на приходите од нафта, а монополската позиција на Тајван во производството на полупроводници ја зголеми својата геополитичка важност, потврдувајќи ја централната улога на економските фактори во современата надворешна политика. Во овој контекст, систематската анализа на механизмите преку кои економските параметри го обликуваат однесувањето во надворешната

политика е од клучно значење и во однос на обезбедување концептуална јасност на теоретско ниво и во однос на развивање препораки за политиката на практично ниво.

Арслан смета дека во денешниот меѓународен систем, економската моќ сè повеќе станува ефикасен дипломатски инструмент заедно со традиционалните алатки за воена моќ. Технолошката трансформација, подемот на дигиталната економија и реструктурирањето на глобалните вредносни синџири ги прошируваат начините на употреба и сферите на влијание на економската моќ. Особено конкуренцијата во полупроводничките технологии, системите за вештачка интелигенција и технологиите за обновлива енергија покажува дека економската супериорност станала одлучувачка за геополитичката хегемонија. Контролата на Кина врз четириесет проценти од глобалното производство во технологии за обновлива енергија, доминацијата на Соединетите Американски Држави во дизајнот на полупроводници со напредна технологија и улогата на Европската Унија во поставувањето норми во стандардите за зелена технологија ја претставуваат новата ера на динамиката на економската моќ. Во овој контекст, систематското разбирање на ефектите од параметрите на економската моќ врз капацитетот на надворешната политика претставува итна потреба и за академската литература и за процесите на креирање политики (Arslan, 2025: 85-123).

Економската војна се применува и во периоди на мир и во периоди на војна против земјите за да се ослабне нивната економија и со тоа да се намалат нивните политички и воени моќи и/или да се влијае врз дадена држава да го промени своето однесување. Некои од инструментите на економската војна се трговски ембарга, бојкоти, санкции и царинска дискриминација, замрзнување на капитални средства, суспензија на помош, забрана за инвестиции и други капитални текови и експропријација, како и блокирање на пристапот до природни ресурси. Економските соперништва честопати резултирале со геополитичка конкуренција и воделе до различни видови конфликти, вклучително и воени.

Од друга страна, пак, за Цсургаи, современите економски соперништва за моќ сè повеќе се карактеризираат со примена на методи на невоено дејствување како што е стекнување контрола врз стратешките сектори на економијата од страна на странска сила, користење на суверени фондови за богатство за трансфер на технологија, разни информациски операции и валутни војни. Покрај тоа, како што илустрираа интервенциите, предводени од САД во Ирак и Авганистан, воените конфронтации и директната контрола на дадена географска област од страна на вооружените сили често се перципираат како помалку поволни од употребата на индиректни стратегии и мека моќ (две важни составни делови на геоекономијата) за постигнување на различни стратешки цели на државите. Индиректниот пристап кон проектирање на моќ е демонстриран со 1) растечкото кинеско влијание во различни географски зони, почнувајќи од Источна и Централна Азија до Африка и Латинска Америка и 2)

растечкото германско влијание во Централна Европа - традиционална сфера на интерес за Германија - благодарение на нејзиното ефикасно користење на финансиската, економската и културната моќ (Csurgai, 2017: 38-46).

Во моментов, демократиите повремено водат економски војни едни против други. Слично на тоа, политичките и воените сојузници можат да се вклучат во жестоки геоекономски битки за освојување на пазари, контрола на технологии и одржување на финансиска и монетарна доминација, како и други прашања.

Наспроти нив, за Ахлиманов, терминот „економска дипломатија“ се однесува на пошироката употреба на економски ресурси, како што се трговијата, инвестициите и финансиската помош, стратешки ангажирани кон цел постигната преку надворешна политика. Така, таа постои помеѓу економијата и политиката и е врска на домашни, како и меѓународни приоритети за постигнување на специфични геополитички цели (Ahlimanov, 2024: 110-115).

Економски национализам

Бран на економски национализам се шири низ целиот свет, при што државите своите националните интереси сè повеќе ги ставаат пред глобалната интеграција и мултилатералната соработка. Ова повторно оживување се карактеризира со фокус на заштита на домашните индустрии, намалување на зависноста од увоз и промовирање на националната самоодржливост. Економскиот национализам се манифестира на различни начини, вклучувајќи: протекционистички трговски политики, односно се воспоставуваат тарифи, квоти и други трговски бариери за да се заштитат домашните производители од странска конкуренција. Овој протекционизам ги нарушува глобалните трговски текови, ги зголемува трошоците за бизнисите и може да доведе до одмазднички мерки од други земји, ескалирајќи во трговски војни.

Економскиот национализам е поттикнат од различни фактори, вклучувајќи ја загриженоста за губење на работни места поради глобализацијата, перцепциите за нефер трговски практики од други земји и желбата за враќање на контролата врз националните економски судбини. Ерозијата на националниот суверенитет во сè повеќе меѓусебно поврзаниот свет е исто така фактор што придонесува.

Во погледите на Огунбукола спојувањето на политичката и економската моќ фундаментално ги менува правилата на играта за меѓународните бизниси. Традиционалниот фокус на пазарна ефикасност, намалување на трошоците и максимизирање на профитот, иако сè уште важен, сега е значително предизвикан од нов сет на приоритети. Загриженоста за националната безбедност, технолошката доминација, отпорноста и безбедноста на синцирите на снабдување и заштитата на критичната инфраструктура сè

повеќе заземаат централно место. Државите активно користат економски лостови, како што се трговските политики, ограничувањата за инвестирање и технолошките регулативи, за да ги унапредат своите стратешки интереси, честопати со значителни импликации за мултинационалните корпорации кои работат преку границите (Ogunbukola, 2025: 1-21).

Геополитика и геоекономија

Иако падот на светската трговија во последниве години се совпаѓа со зголемените геополитички ризици, самата корелација е далеку од убедлив доказ за врска меѓу нив. Од една страна, геополитиката може да ја промени конфигурацијата на трговијата без да влијае на нејзината целокупна вредност, на пример, ако земјите се придвижат кон посилно фаворизирање на трговијата со геополитички усогласени трговски партнери во однос на другите. Покрај тоа, многу други фактори, исто така, влијаат врз глобалната трговија, вклучувајќи ја силата на понудата во земјите извознички и побарувачката во земјите увознички. Така, ако некои големи увозници растат побавно, ова веројатно ќе се претвори во намалени глобални трговски текови што немаат никаква врска со геополитиката (Qiu et al, 2025: 1-27).

За Цевик влијанието на геополитичката дистанца врз меѓународната трговија е позитивно во развиените економии, но негативно и статистички незначително во случајот на земјите во развој. Демократијата, од друга страна, има позитивен ефект врз меѓународната трговија во сите земји. Проценетите коефициенти за демократијата во земјите на потекло и земјите на дестинација се позитивни и статистички значајни, но се чини дека демократијата во земјата на потекло е поважна за трговските текови отколку демократијата во земјата на дестинација. Покрај тоа, иако овие ефекти се статистички значајни и во развиените економии, како и во земјите во развој, нивната големина е значително поголема во развиените економии (Cevik, 2024: 1-15).

Иако повторното појавување на геополитичката конкуренција сега доминира во глобалната политичка дебата и ги движи некои од најдинамичните области на развој на политики, помалку внимание се посветува на импликациите од овој нов контекст врз процесот на креирање политики (Black et al., 2024: 1-50). Геополитиката сè повеќе ги трансформира синцирите на снабдување и странските инвестиции. Компаниите ќе треба да имаат нијансирано разбирање на различните геополитички траектории на различните земји и региони за да останат конкурентни и да управуваат со неизвесноста. Царинските и трговските договори, билатералните и мултилатералните политички односи, субвенциите и ограничувањата на извозот се клучни индикатори за тоа како геополитиката ќе ги обликува синцирите на снабдување (Lazard geopolitical advisory, 2024: 1-44).

Геополитичките размислувања доведоа до тоа економиите да наметнат трговски ограничувања врз трговските партнери со кои имаат големи

геополитички разлики. Преку различни финансиски канали, геополитичката нестабилност може да влијае на финансиските пазари. Банките може да бидат принудени да се соочат со зголемени трошоци и ризици поврзани со префрлање на долгот, странски кредити и одлив на инвестиции како резултат на зголемена неизвесност и ограничувања на финансирањето. Каматните стапки на државните обврзници, исто така, може да се зголемат како резултат на оваа неизвесност, што може да ги намали вредностите на банкарските средства и да ги зголеми трошоците за финансирање. Друг начин на кој финансиските институции се погодени од геополитичките фактори е преку реалната економија. Прекините во синџирот на стоки и снабдување можат да ги влошат кредитните и пазарните загуби на банките, што може да доведе до инфлаторни притисоци и пад на БДП на земјата. Профитабилноста и капитализацијата на банките би биле сериозно ослабени во такво сценарио. Банките веројатно ќе ја намалат својата способност да преземаат ризик како реакција на овие притисоци, што би го ограничило кредитирањето и би ставило поголем притисок врз економската експанзија. Заедно, овие елементи ја истакнуваат потребата да се разгледа врската помеѓу финансискиот стрес и геополитичките случувања (Ahmed et al., 2025: 110-137).

Геономијата е интердисциплинарна анализа што вклучува геополитички фактори, економска интелигенција, стратешка анализа и предвидување и има за цел да им обезбеди алатка на државите и бизнисите за развој и спроведување успешни стратегии за освојување на пазарите и заштита на стратешките сегменти од домашната економија, меѓу другото. Затоа, геономијата може да се смета за применето истражување и може да се разбере и како анализа и како практика од страна на државите и бизнисите. И покрај нејзината растечка улога, геономијата не ја заменува геополитиката. Двата концепта се тесно поврзани и затоа за да се испитаат современите соперништва на моќ, мора да се спроведат и геополитичка и геономска анализа (Csurgai, 2017: 38-46). Контролирањето на трговските патишта, добивањето пристап до природните ресурси и освојувањето на пазарите беа важни фактори во меѓународните економски односи.

Иако овој концепт изгледа убедлив, дефинирачките карактеристики на геономијата не кажуваат ништо конкретно за тоа како се користи моќта. Економските односи, институционалните припадности и инфраструктурите можат да станат геономски средства за моќ, но тоа зависи од деталите на нивната примена во политиката на моќ. На пример, бомбардирањето на аеродроми и електрани, кои се јасно инфраструктури, не е геономија. Градењето на центрирани аеродроми од кои зависат цели потконтиненти и електрани што гарантираат снабдување со електрична енергија на соседните земји е геономија.

Сепак, за Счолвин и Вегел, поважен е фактот дека економските перформанси и воените способности не се географски фактори. Освен ако не се

тврди дека сè е географско затоа што сè се наоѓа некаде. Географските фактори се ограничени на карактеристики специфични за местото - планински венец што служи како природна бариера против воени инвазии или огромни енергетски ресурси што ја сочинуваат основата за економски просперитет. Секогаш кога ваквите фактори се земаат предвид во објаснувањата на надворешната политика и меѓународните односи, разумно може да се тврди дека се анализираат геоекономијата и геополитиката (наместо економијата и политиката). Исто како и за геополитиката и воените бази на националната моќ, геодимензијата во геоекономијата значи дека економските бази на националната моќ мора да имаат одлучувачки географски карактеристики. Употребата на природен гас од страна на Русија како стратешка предност во однос на поранешните советски републики и Европската Унија е практична геоекономија бидејќи не може да се разбере без да се земат предвид географските карактеристики на природниот гас: огромни количества од овој витален ресурс се наоѓаат во Русија, а не во Полска или Украина; цевководи ги поврзуваат руските наоѓалишта на природен гас со неруските потрошувачи, овозможувајќи ѝ на Русија - но и на транзитните земји - да ги намалат испораките. Алтернативно, целта на геоекономските стратегии мора да биде географски ограничена. Самата употреба на монетарни и финансиски политики во остварувањето на стратешките цели не се квалификува како геоекономија. (Scholvin and Wigell, 2018: 73-84).

(Гео)економски алатки

Согласно со гледиштата на Вердиер кога економските алатки се свртуваат кон геополитички цели, логиката што ја регулира нивната употреба радикално се менува. При проценката на опциите за политика, државите гледаат подалеку од економските трошоци и придобивки. Една држава може да избере да води економски деструктивна политика - како што е намалување на извозот на енергија кон својот најголем клиент - за да постигне геополитичка цел - како што е одвраќање од поддршка на својот противник во војна. Всушност, „кога се користат за геополитичка употреба, економските алатки можат да произведат резултати кои се подеднакво моќни и нулто-збирни како оние што произлегуваат од традиционалните воени покажувања на државна моќ“ (Verdier, 2025: 229-278). Додека некои функционираат на ист начин како и во минатото (помош), други се нови (сајбер) или работат во поинаква средина (енергија) (Lipkan et al., 2023: 113-123).

Според тоа, преовладувачките геоекономски алатки во оваа фаза од развојот на социоекономските формации, со оглед на синтезата на политичката и економската теорија и анализата на геоекономската практика, ги опфаќаат следниве:

– стратешка политика за интеграција во глобалната економија во корист на нивните стратешки национални интереси;

- трговска политика;
- глобални вредносни синцири;
- синцири на снабдување;
- инвестициска политика, вклучително и државна;
- економски и финансиски санкции;
- енергетско ембарго;
- финансиска и монетарна политика;
- објекти на стратешка, вклучително и финансиска инфраструктура;
- енергија и суровини;
- различни форми на помош;
- работењето на транснационалните елити, мрежи, форуми, агенти на влијание, нивното инфилтрирање во јавната администрација на земјите чиј економски потенцијал е од геоекономски интерес;
- интернационализација на сопствената монетарна единица;
- воведување на блокчејн-технологии во економијата;
- воведување на вештачка интелигенција и хуманоидни роботи;
- воведување на националната дигитална валута;
- сајбер средства.

Санкции

Економските санкции се појавија како критични инструменти на геополитичката стратегија, со значителни последици за глобалните енергетски пазари, иновативните траектории и транзицијата кон одржливи енергетски системи (Omokaro et al., 2025: 246-261). Санкциите се најпознатата алатка за геоекономска политика, а воедно и најдобро разбраната, благодарение на обемната и брзорастечка литература. За Мохр и Требесч санкциите можат да се дефинираат како „рестриктивни политички мерки што една или повеќе земји ги преземаат за да ги ограничат своите односи со целна земја со цел да ја убедат таа земја да ги промени своите политики или да се справи со потенцијалните прекршувања на меѓународните норми и конвенции“. Тие вклучуваат (а) трговски санкции што ја ограничуваат трговијата со одредени стоки; (б) финансиски санкции што го ограничуваат протокот на финансиски средства или употребата на одредени валути, како што е американскиот долар; (в) воени санкции што ја ограничуваат воената набавка и трговијата со оружје; и (г) индивидуални санкции како што се ограничувања за патување или замрзнување на средства за список на лица (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Меѓународните санкции долго време служеа како клучни алатки на надворешната политика, особено во сценарија каде што воените интервенции се или непожелни или непрактични. Тие првенствено се користат за вршење економски притисок и поттикнување политички промени во рамките на целните земји. Сепак, импликациите од санкциите се протегаат многу подалеку

од политичките цели; тие длабоко влијаат врз глобалните енергетски пазари и ја преобликуваат структурата на меѓународните односи.

Омокаро и другите истакнуваат дека унилатералните санкции се оние што ги наметнува една држава или политички ентитет, како што се Соединетите Американски Држави или Европската Унија, и покажаа значително влијание врз енергетската безбедност на целните земји. Овие мерки често се брзи и бескомпромисни, овозможувајќи ѝ на земјата што ги санкционира да наметне максимален притисок без потреба од координација со други актери. Спротивно на тоа, плурилатералните санкции вклучуваат координација меѓу повеќе актери, како што се заедничките санкции на САД и ЕУ, кои честопати се соочуваат со предизвици што ја намалуваат нивната ефикасност. Проблемите со координацијата и различните национални интереси можат да ја намалат силата на овие мерки (Omokaro et al., 2025: 246-261).

За Мохр и Требесч емпириската литература за санкциите покажува дека санкциите, во голема мера, имаат тенденција да ја постигнат својата наведена економска цел, особено со попречување на трговските текови и пристапот до меѓународниот финансиски систем. Сепак, постои несогласување околу тоа колку се големи ефектите и треба да се работи повеќе во однос на финансиските санкции, кои штотуку почнуваат да се истражуваат длабински. Доказите, исто така, покажуваат дека владите на целните земји можат ефикасно да преземат мерки за заштита на одредени индустрии или фирми од ефектите на санкциите, но ова е скапо и ги зголемува вкупните трошоци за санкциите во земјата. Сè уште не е сосема јасно што влијае на тоа дали земјите се способни да ги заштитат своите индустрии и какви се долгорочните ефекти од ова (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Еволутивната динамика на санкциите и енергетските пазари бара пристап насочен кон иднината што ги интегрира геополитичките стратегии со целите за одржлив развој. Идните истражувања треба да дадат приоритет на лонгитудиналните студии за да ги проценат структурните промени во глобалното управување со енергијата што произлегуваат од продолжените санкции, особено улогата на економиите во развој во преобликувањето на трговските мрежи и финансиските системи. Постои итна потреба да се испита како санкциите влијаат врз иновативните патеки во целните држави, вклучително и развојот на домородните технологии и потенцијалот за скок кон напредни енергетски системи и покрај надворешните ограничувања. Друга критична област за истражување се импликациите од санкциите врз еколошката правда, особено нивното непропорционално влијание врз ранливото население во земјите под санкции. Студиите треба да истражат како пристапот до енергија, прифатливоста и еднаквоста се засегнати од геополитичката изолација и како меѓународните рамки можат да ги ублажат хуманитарните последици, а воедно да го одржуваат притисокот врз спротивставените режими. Дополнително, интеракцијата помеѓу санкциите и критичните синџири за снабдување со минерали бара подлабока анализа, со оглед на растечката

конкуренција за ресурси неопходни за технологиите за обновлива енергија и ризикот од нови зависности што ги заменуваат старите. Политичките интервенции мора да се движат подалеку од казнените мерки за да вклучат стимулации за соработка во зелената енергија, дури и во политички спорни контексти. Дипломатските напори треба да истражат условно олеснување на санкциите поврзано со климатските обврски, поттикнувајќи соработка за декарбонизација, а воедно решавајќи ги безбедносните проблеми. Конечно, меѓународната заедница мора да ги зајакне мултилатералните институции за управување со конфликтите поврзани со енергијата, осигурувајќи дека санкциите нема да ги поткопаат глобалните климатски цели или да ја влошат енергетската несигурност во регионите во развој. Со усвојување на поцелосен и поадаптивен пристап, светот може да се справи со двојните предизвици на геополитичкото ривалство и транзициите кон одржлива енергија во сè пофрагментираната ера (Omokaro et al., 2025: 246-261).

Ембарга, блокади, царини и трговски договори

Целосната инвазија на Украина од страна на Русија во 2022 година ги врати ембаргата во преден план на јавната дебата во Европа. Ембаргата и блокадите, за време на кои испраќачот целосно ја запира економската размена со целта, може да се сметаат за особено драстична форма на санкции што главно се случуваат за време на војни и вооружени конфликти. Литературата сугерира дека ембаргата и блокадите, особено драстичните како оние што се наметнати за време на светските војни, можат да имаат големо економско влијание и да предизвикаат многу страдање кај цивилното население во целните земји, понекогаш предизвикувајќи повеќе смртни случаи отколку самата војна. Во исто време, доказите покажуваат дека ембаргата често предизвикуваат процеси на прилагодување за замена на претходно увезената стока или за набавка на влезни материјали од други земји. Процесот на усвојување како одговор на ембаргата може да биде изненадувачки брз и ефикасен, со висока еластичност на замена (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Трговијата и финансиите сè повеќе се користат како оружје во геополитичките спорови. Државите користат економски алатки за казнување на противниците, вршење притисок врз сојузниците и постигнување стратешки цели. Ова вооружување на трговијата и финансиите има различни форми:

Тарифи и санкции: Тарифите се користат не само за заштита на домашните индустрии, туку и како алатка за економска принуда. Санкциите се воведуваат врз земји или поединци за да се казнат за одредени дејствија или да се принудат да ги променат своите политики. Тарифите и трговските договори се дополнителни инструменти во геоекономскиот сет на алатки на владите. Тарифите се посебна категорија од санкциите. Ова е затоа што класичните мерки на трговската политика, како што се тарифите или антидампингот, се

сметаат првенствено за протекционистички и се насочени кон публиката дома, додека санкциите првенствено имаат за цел да ги казнат странските земји. Во ерата на сè повеќе вооружени трговски политики, линијата помеѓу двете алатки на политиката станува сè понејасна. Геополитичките размислувања, исто така, го движат дизајнот на трговските договори. Во исто време, постојат докази дека трговските договори го зголемуваат геополитичкото усогласување меѓу земјите (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587). Во погледите на Огунбукола трговските договори, повеќе не се однесуваат само на намалување на царините и промовирање на слободна трговија; тие се исто така моќни алатки за создавање стратешки сојузи и обезбедување пристап до критични ресурси. Транс-пацифичкото партнерство, на пример, не беше само трговски договор туку тоа се сметаше и за начин Соединетите Американски Држави да ги зајакнат своите економски и политички врски во азиско-пацифичкиот регион и да се спротивстават на растечкото влијание на Кина. Слично на тоа, трговските спорови, како што е неодамнешната трговска војна меѓу САД и Кина, можат да се користат како лост за постигнување политички отстапки (Ogunbukola, 2025: 1-21).

Контрола на извозот: Ограничувањата за извоз на одредени стоки, особено оние со стратешка или воена примена, се користат за ограничување на можностите на противниците. Контролата на извозот им дава право на владите да го ограничат извозот на одредени стоки или технологии во други земји. Овие контроли често се мотивирани од интересите на националната безбедност, но се верува дека имаат и негативни несакани ефекти врз иновациите, конкурентноста, инвестициите и трговијата (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Финансиски ограничувања: Ограничувањата за пристап до финансиските пазари, ограничувањата за странски инвестиции и замрзнувањето на средствата се користат за вршење притисок врз други земји. Ограничувања за странски инвестиции: Владите стануваат повнимателни во однос на странските инвестиции, особено во стратешките сектори како што се технологијата, енергетиката и инфраструктурата. Загриженоста за националната безбедност, трансферот на технологија и потенцијалното губење на контролата врз критичните средства ги водат овие ограничувања (Ogunbukola, 2025: 1-21).

Странски директни инвестиции, странска помош и саботажа

Странските директни инвестиции (СДИ) се уште една област каде што се преплетуваат геополитичките и геоекономските размислувања. Иако СДИ традиционално се сметаат за начин компаниите да бараат повисоки приноси и да го прошират својот пазарен дострел, тие можат да бидат и алатка за проектирање влијание и стекнување контрола врз стратешките средства. На пример, кинеската иницијатива „Еден појас, еден пат“ е масивен проект за инвестиции во инфраструктурата што има за цел да ја поврзе Азија со Европа

и Африка. Иако оваа иницијатива има економски придобивки за земјите учеснички, таа има и јасна геополитичка димензија, дозволувајќи ѝ на Кина да го прошири своето влијание и да обезбеди пристап до ресурси и пазари (Ogunbukola, 2025: 1-21).

Странската помош може да има многу форми, како што се хуманитарна помош, помош при катастрофи, помош за развој, воена помош, субвенции за извозни кредити или грантови и заеми. За разлика од санкциите, државите ретко ги декларираат своите геополитички цели кога испраќаат хуманитарна помош во други земји. Сепак, емпириските анализи покажуваат дека геополитичките размислувања го обликуваат и правецот и времето на странската помош и приливот на кредити. Иако странската помош може да им помогне на земјите да ги постигнат своите геополитички цели, таа може да има и ненамерни геополитички последици, како што е зголемување на ризикот од конфликт во земјите приматели (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Акцент на домашното производство: Политиките насочени кон поттикнување на домашното производство, како што се иницијативите „Купувајте американско“ или субвенциите за локалните индустрии, стануваат сè позастапени. Овој фокус на домашното производство може да создаде предизвици за мултинационалните компании кои се потпираат на глобалните синџири на снабдување (Ogunbukola, 2025: 1-21).

Поврзана алатка е скринингот на инвестициите. Во текот на изминатата деценија, многу земји воведоа механизми за следење и ограничување на инвестициите. Овие нови политики честопати беа мотивирани од растечкиот број на странски преземања во критичните сектори, особено од кинески фирми контролирани од државата (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Употребата на економска принуда ги нарушува глобалните трговски текови, создава неизвесност за бизнисите и ја поткопува довербата во меѓународниот економски систем (Ogunbukola, 2025: 1-21).

Саботајата е особено агресивна геоекономска алатка. Таа може да се движи од чисто економски форми на саботажа насочени кон одредени странски фирми преку санкции што ја намалуваат нивната продуктивност, до индустриска шпионажа или дури и воена саботажа - на пример, преку уништување на критична инфраструктура, како што е уништувањето на гасоводот Северен тек 2, или преку целни бомбардирања (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Во XXI век, технологијата стана критично бојно поле на геоекономската арена. Државите се борат за лидерство во критичните технологии како што се вештачката интелигенција, 5G и биотехнологијата, препознавајќи ја нивната стратешка важност за економската конкурентност и националната безбедност. Загриженоста за безбедноста на податоците, кражбата на интелектуална сопственост и технолошката доминација ги обликуваат меѓународните односи и ги движат политиките поврзани со

трансферот на технологија и инвестициите (Ogunbukola, 2025: 1-21). Сајбер-нападите и хакирањето можат да се сметаат и за геоекономски алатки на државите и квази-државните актери. Мала, но растечка литература ја покажува големата економска штета од овие активности. Фирмите изложени на сајбер-напади доживуваат пад на приносите од акциите и профитот (Mohr and Trebesch, 2025: 563-587).

Заклучок

Глобалната економија влезе во нова фаза каде што моќта се користи за доминација врз светските природни ресурси, што ќе ја диктира иднината на нациите кои можат да ги обезбедат своите потреби преку економска доминација, дипломатски напори или воинствени средства.

Во оваа ера на економска војна, промената на акцентот кон геоекономијата со геостратешка визија преку систематско поттикнување може да помогне во постигнувањето на геополитичките цели. Геоекономската конфронтација вклучува користење на економски алатки како „оружје“ за обезбедување предност или наметнување трошоци.

Економската сила повеќе не е само за раст или развој. Таа стана стратешко оружје. Земјите сè повеќе користат економски алатки за да влијаат врз ривалите, да контролираат критични ресурси и да ги преобликуваат глобалните структури на моќ без да испукаат ниту еден куршум.

Економските санкции и ограничувања се главна алатка на геоекономијата и можат да се движат од построги санитарни контроли до целосна економска блокада.

Користена литература

- Ahlimanov E. (2024), „Economic Diplomacy as a Tool for Geopolitical Influence: The Case of BRICS“, *Ancient Land International Scientific Journal*, Vol. 6, Issue 12
- Ahmed F., Sohag K. and Mariev O. (2025), „Response of financial stress in Russia, China, and USA: the role of global geopolitical and economic uncertainty“, *R-ECONOMY*, Vol. 11, No. 1
- Arslan S. (2025), „The Strategic and Geopolitical Analysis of the Impact of Economic Power on Foreign Policy“, *International Journal of Social Science Research and Review*, Vol. 8, Issue 11
- Bastanifar I., Khan H. K. and Koch H. (2025), „Understanding BRICSIZATION through an economic geopolitical model“, *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, Volume 11, Issue 1
- Black J., Connolly J., Adjerid A. and Kelsey T. (2024), „The crossroads of geopolitics: The intersection of security and economic interests – Policymaking in a more complex and uncertain world“, Blavatnik School of Government
- Cevik S. (2024), „Geopolitics and International Trade: The Democracy Advantage“, International Monetary Fund, Working paper, 24/21
- Csurgai G. (2017), „The Increasing Importance of Geoeconomics in Power Rivalries in the Twenty-First Century“, *Geopolitics*, Vol. 21, Issue 1
- Lazard geopolitical advisory (2024), „The Geopolitics of Supply Chains“, Research brief
- Lipkan V., Kuznichenko O. and Ivanov A. (2023), „Geoeconomics as a tool of moder geostrategy“, *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 9, No. 1
- Mohr C. and Trebesch C. (2025), „Geoeconomics“, *Annual Review of Economics*, Vol. 17
- Nedelcu R. M. (2024), „The Rise of Geotechnology: A Paradigm Shift from Geopolitics and Geoeconomics in the Context of Industry 4.0“, *Proceedings of the 18th International Conference on Business Excellence 2024*
- Ogunbukola M. (2025), „Geopolitics and Geoeconomics: A New Era for International Business“
- Omokaro O. G., Nafula S. Z., Iioabuchi E. N., Efeni S. O., Adeyanju I. O., Janet O. O. and Idiong U. O. (2025), „Energy sanctions in the global economy: Geopolitical disruptions, market fragmentation, innovation and green transition“, *International Journal of Innovation Studies*, Vol. 9

- Qui H., Xia D. and Yetman J. (2025), „The role of geopolitics in international trade“, *Monetary and Economic Department*, BIS Working papers No 1249
- Scholvlin S. and Wigell M. (2018), „ Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice“, *Comparative Strategy*, Vol. 37, No. 1
- Verdrier P-H. (2025), „International Finance and the Return of Geopolitics“, *American Journal of International Law*, Vol. 2